

Economic Performance of Nasser Gholi Ardalan (Representative of Sanandaj in the Fourteenth to Sixteenth Terms of the National Consultative Assembly)

Saeed. Zolfaghari¹, Kaivan. Shafei^{2*}, Seyed Mohammad. Sheikahmadi², Mohammad Ghorban. Kiani²

¹ PhD Student of Iranian History after Islam, Department of History, Sanandaj Branch, Islamic Azad University, Sanandaj, Iran

² Assistant Professor, Department of History, Sanandaj Branch, Islamic Azad University, Sanandaj, Iran

* Corresponding author email address: kaivan_shafei@yahoo.com

Article Info

Article type:

Original Research

How to cite this article:

Zolfaghari, S., Shafei, K., Sheikahmadi, S. M., & Kiani, M. G. (2024). Economic Performance of Nasser Gholi Ardalan (Representative of Sanandaj in the Fourteenth to Sixteenth Terms of the National Consultative Assembly). *Journal of Social-Political Studies of Iran's Culture and History*, 3(3), 220-235.

© 2024 the authors. Published by Iran-Mehr: The Institute for Social Study and Research. This is an open access article under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0) License.

ABSTRACT

Nasser Gholi Ardalan was one of the representatives of Sanandaj in the National Consultative Assembly during its fourteenth to sixteenth terms. His economic performance in the Assembly experienced ups and downs. Some of his economic actions were marked by moderate policies and leniency, while in other instances, his economic and financial actions left diverse impacts on the Assembly, leading to various transformations. The issue addressed in this study is the examination and evaluation of Nasser Gholi Ardalan's economic plans and programs, which has been conducted descriptively and analytically based on the minutes of the National Consultative Assembly, archival sources, and historical data. According to the findings of this study, Nasser Gholi Ardalan was one of the most active representatives in economic discussions, both at the national and regional levels, during the fourteenth to the end of the sixteenth terms of the National Consultative Assembly. His involvement spanned areas such as the annual and current government budgets, currency issuance, taxation, and more. He was attentive to economic issues and the people's problems and did not hesitate to criticize and caution the government when necessary.

Keywords: Nasser Gholi Ardalan, Fourteenth Term of the Assembly, Fifteenth Term of the Assembly, Sixteenth Term of the National Consultative Assembly, Economic Activity, Sanandaj

EXTENDED ABSTRACT

The economic performance of Nasser Gholi Ardalan, a representative of Sanandaj in the National Consultative Assembly during its fourteenth to sixteenth terms, is an underexplored yet critical aspect of Iranian parliamentary history. His significant contributions to economic policies and debates in the Assembly have shaped the financial direction of the country in challenging times, such as the post-World War II period. This study provides an in-depth analysis of Ardalan's economic initiatives, focusing on his approaches to budget allocation, taxation, monetary policy, and economic reforms. The research is based on archival materials, including the minutes of the Assembly's discussions, which offer rich insights into the financial landscape of the time.

The period from 1941 to 1952, during which Ardalan was active, was marked by profound economic instability in Iran. The Allied occupation in 1941, during World War II, left the country's economy in disarray, with soaring inflation, food shortages, and a collapse in agricultural production (Azimi et al., 2008). The government's inability to manage the crisis led to widespread social and economic unrest (Foran & Tadian, 1999). During this time, Ardalan played a crucial role in the Assembly's efforts to address these challenges. He was particularly active in discussions about the national budget, where he emphasized the importance of balancing expenditures and revenues to prevent further inflation (Katouzian, 1993).

One of Ardalan's most significant contributions was his involvement in the reform of budgetary policies. He recognized that the country's economic recovery depended on a structured and balanced budget. Ardalan often advocated for strict oversight of government spending and insisted on prioritizing essential sectors such as infrastructure and agriculture. He argued that without proper fiscal discipline, Iran would continue to suffer from economic mismanagement, which had been exacerbated by the war (Katouzian, 2002). His persistent demands for budget transparency and the reduction of unnecessary expenditures reflected his commitment to restoring fiscal stability.

Ardalan was also a strong advocate for tax reform, focusing on creating a more equitable system that would ease the financial burden on the lower and middle classes. He was critical of the existing tax framework, which he believed unfairly targeted the working class while allowing the wealthy elite and large landowners to evade their tax obligations. Ardalan proposed progressive taxation policies that aimed to increase revenue without placing undue strain on the economically vulnerable (Soleimani & Aziz Khah, 2013). His proposals for tax reform were part of a broader effort to create a fairer economic system that could support the government's development projects.

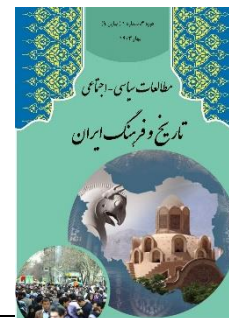
Another area of Ardalan's expertise was monetary policy. He was deeply concerned about the rapid inflation that had gripped the country during and after the war. Ardalan was a vocal opponent of the government's excessive printing of money, arguing that this policy would only lead to further devaluation of the currency and harm the economy (Mahmoud Khan Shirazi, 1968). He supported measures to strengthen the country's monetary reserves, particularly by increasing the gold and silver backing of the national currency. This, he believed, would help stabilize the value of the rial and restore public confidence in the financial system.

A staunch nationalist, Ardalan was also critical of foreign economic interventions in Iran. He believed that Iran's reliance on foreign advisors, particularly during the early years of the Pahlavi regime, had undermined the country's sovereignty (Zoghi, 1989). He was a strong supporter of economic independence, advocating for policies that reduced foreign control over Iran's resources and industries. His involvement in the nationalization of the oil industry, alongside figures like Mohammad Mossadegh, was a testament to his commitment to securing Iran's economic autonomy (Amirahmadi & Tayeb, 1993).

In addition to his national-level contributions, Ardalan was also committed to improving the economic conditions in his home region of Sanandaj and the broader Kurdish areas of Iran. He worked tirelessly to secure funding for infrastructure projects, such as road construction and the establishment of local industries, which he believed were essential for the region's economic development (Jami, 2008). His efforts to promote local economic growth were part of his broader vision for a more equitable distribution of wealth and resources across the country.

Nasser Gholi Ardalan's economic legacy is one of commitment to fiscal responsibility, social equity, and national sovereignty. His efforts in the National Consultative Assembly helped shape the economic policies that guided Iran through one of its most challenging periods. By advocating for budgetary reform, progressive taxation, and a strong monetary policy, Ardalan laid the groundwork for a more stable and independent Iranian economy. His contributions continue to be relevant today, as Iran grapples with many of the same economic challenges that he sought to address during his time in the Assembly.

In this comprehensive study, Ardalan's economic policies are explored not only through the lens of historical analysis but also within the context of their long-term impacts on Iranian economic thought. His work in the Assembly remains a significant, yet underappreciated, aspect of Iran's political and economic history.

کارنامه اقتصادی ناصر قلی اردلان (نماینده مردم سنندج در ادوار چهاردهم تا شانزدهم مجلس شورای ملی)

سعید ذوالفقاری^۱، کیوان شافعی^{۲*}، سید محمد شیخ احمدی^۲، محمد قربان کیانی^۲

۱. دانشجوی دکتری تاریخ ایران بعد از اسلام، گروه تاریخ، واحد سنندج، دانشگاه آزاد اسلامی، سنندج، ایران
۲. استادیار، گروه تاریخ، واحد سنندج، دانشگاه آزاد اسلامی، سنندج، ایران

* ایمیل نویسنده مسئول: kaivan_shafei@yahoo.com

چکیده

اطلاعات مقاله

نوع مقاله

پژوهشی اصیل

ناصر قلی اردلان، یکی از نمایندگان شهرستان سنندج در مجلس شورای ملی طی ادوار چهاردهم تا شانزدهم بود. عملکرد اقتصادی ناصر قلی اردلان در مجلس شورای ملی با فراز و نشیب‌هایی همراه بود. برخی از اقدامات اقتصادی وی باسیاستی اعتدالی و با تسامح همراه بود و در مواردی نیز عملکرد اقتصادی و مالی ایشان بازتاب‌های متفاوتی در مجلس شورای ملی بر جای نهاد و منشأ تحولاتی شد. مسئله این پژوهش بررسی و ارزیابی طرح‌ها و برنامه‌های اقتصادی ناصر قلی اردلان است که بر اساس صورت مذاکرات مجلس شورای ملی، منابع آرشیوی و داده‌های تاریخی به شیوه توصیفی - تحلیلی انجام شده است. بر اساس یافته‌های این پژوهش ناصر قلی اردلان یکی از فعال‌ترین نمایندگان مجلس شورای ملی در مجلس چهاردهم تا پایان دوره شانزدهم در مباحث اقتصادی در سطح ملی و منطقه‌ای از جمله؛ بودجه سالیانه و جاری دولت، نشر اسکناس، مالیات و ... بوده است. وی به مسائل اقتصادی و مشکلات مردم توجه داشت و از انتقاد و تذکر به دولت کوتاهی نمی‌کرد.

© ۱۴۰۳ تمامی حقوق انتشار این مقاله متعلق به نویسنده است. انتشار این مقاله به صورت دسترسی آزاد مطابق با گواهی (CC BY-NC 4.0) صورت گرفته است.

کلیدواژگان: ناصر قلی اردلان، مجلس دوره چهاردهم، مجلس دوره پانزدهم، مجلس دوره شانزدهم شورای ملی، فعالیت اقتصادی، سنندج.

اشغال ایران در شهریور ۱۳۲۰ پیامدهای متفاوتی از جمله؛ در ساختار سیاسی و اقتصادی برای کشور در پی داشت. با ورود نیروهای متفقین به ایران اقتصاد کشور به شدت فرو ریخت. به گونه‌ای که با غارت منابع غذایی از سوی دولت‌های متجاوز، جامعه با قحطی و کمبود شدید به خصوص اقلام پرمصرف همچون؛ نان، قند، شکر، چای و روغن مواجهه شد (Azimi et al., 2008). دولت‌های متعددی که پس از شهریور ۱۳۲۰ تا ۱۳۳۲ ش. روی کار آمدند، به علت محدودیت‌هایی که متفقین به وجود آورده بودند و همچنین فقدان دستگاه منسجم و کارآمد، نتوانستند در بهبود اوضاع اقتصادی مردم قدم‌های مثبتی بردارند.

در طول عمر مجلس سیزدهم و چهاردهم، کشور با بی ثباتی داخلی و کمبود کالا و در نتیجه نرخ‌های تورم بسیار بالا مواجهه شده بود. احتکار و فساد کارکنان دولت بر وخامت اوضاع می‌افزود. فعالیت‌های اقتصادی در سطح شهرها به شدت کاهش یافته بود (Katouzian, 1993). کشاورزی که پایه اصلی اقتصاد ایران را تأمین می‌کرد دچار افت تولید شد؛ متفقین به اعمال سیاست‌هایی پرداختند که ایران را به یک کشور وابسته از نظر اقتصادی تبدیل کردند (Foran & Tadian, 1999).

دوره پانزدهم مجلس شورای ملی نیز به عنوان اولین مجلس پس از تخلیه‌ی کشور به دست متفقین و باقی گذاشتن اثرات ویرانگر فراوان شکل گرفت. درهم شکستن چارچوب اقتصادی کشور سبب گردید تا اکثر مصوبات و تلاش‌های مجلس پانزدهم، متوجه اصلاح و احیاء ساختار اقتصادی کشور گردد (مشروح مذاکرات مجلس شورای ملی، دوره پانزدهم).

مجلس شانزدهم هم بیشتر فعالیت و وقت خود را به مسئله‌ی نفت اختصاص داد. جبهه ملی به رهبری مصدق و با طرح و تصویب قانون ملی شدن صنعت نفت در سراسر کشور و زیر فشار افکار عمومی دولت ملی را تشکیل داد. با ملی شدن صنعت نفت در آغاز تأثیر منفی بر اوضاع اقتصادی کشور گذاشت و منجر به کاهش درآمدهای نفتی شد و دولت برای پیشبرد اهداف سیاسی و اقتصادی خود مجبور به فروش اوراق قرضه‌های عمومی به مردم شد (Amirahmadi & Tayeb, 1993).

با همه این اوصاف، نمایندگان مجلس شورای ملی در طی سال‌های ۱۳۲۰ تا ۱۳۳۲ ش. در راستای عزل و نصب وزرا و معدود مصوبات ارزشمند، از نفوذ بیشتری برخوردار بودند و تصمیمات مهمی نسبت به اوضاع داخلی و روابط خارجی ایران با قدرت‌های بزرگ اتخاذ کردند. ناصر قلی اردلان یکی از شخصیت‌هایی بود که عملکرد مؤثر و قابل قبولی در طول ادوار چهاردهم تا شانزدهم مجلس شورای ملی از خود برجای نهاد. وی با توجه به تخصصی که در رشته اقتصاد داشت در امر قانون‌گذاری و تصمیم‌گیری‌های کلان کشور نقش مهمی ایفا نمود. بر این اساس با توجه به اهمیت و تأثیرگذاری اردلان در مجلس شورای ملی، می‌طلبد که فعالیت‌هایی از قبیل؛ متن سخنرانی‌ها، تصمیم‌گیری در رابطه با قوانین، لوایح و وزرای پیشنهادی دولت و به‌خصوص عملکرد وی در مسائل اقتصادی مانند؛ بودجه، مالیات، انحصار، نشر و پشتوانه اسکناس و تلاش برای فراهم کردن زیرساخت‌های اقتصادی در جهت بهبود اوضاع اقتصادی مردم مورد پژوهش و بررسی قرار گیرد تا نقش و تأثیرگذاری وی روشن و آشکار گردد.

۱. پیشینه پژوهش

در زمینه فعالیت و عملکرد نمایندگان کردستان در مجلس شورای ملی، دوره پهلوی دوم اثری مستقل تألیف و پرداخته نشده است اما در منابع به‌صورت پراکنده بدان اشاراتی شده است از جمله؛ «نخبگان سیاسی ایران از انقلاب مشروطیت تا انقلاب اسلامی»، تألیف زهرا شجیعی. جلد چهارم این کتاب به نمایندگان مجلس شورای ملی پرداخته است. در این کتاب منشأ و پایگاه اجتماعی، شغل، تحصیلات و خدمات نمایندگان در دوره‌های مختلف به‌صورت خلاصه و فهرست وار اشاره است. اثر دیگر کتاب «رجال پارلمانی ایران از مشروطه تا انقلاب»،

از منوچهر نظری که به بررسی نمایندگان در بیست و چهار دوره مجلس شورای ملی پرداخته است. مطالب کتاب بسیار خلاصه و حول محور زندگی‌نامه‌ی نمایندگان مجلس شورای ملی است و به سایر فعالیت‌های آنان در طول نمایندگی‌شان نپرداخته است. از جمله آثار مرتبط دیگر با این پژوهش کتاب «از مشروطه تا جمهوری: نگاهی به ادوار مجالس قانون‌گذاری در دوران مشروطیت»، از یونس مروارید. این کتاب سه جلدی که شامل اطلاعاتی از قبیل؛ رویدادهای مهم ادوار مختلف قانون‌گذاری، معرفی اعضای هیئت رئیسه مجلس در ۲۴ دوره‌ی قانون‌گذاری، کابینه‌های تشکیل شده در دوره‌های مختلف قانون‌گذاری و مشخصات و منشأ اجتماعی نمایندگان می‌پردازد. در پایان این که هیچ‌کدام از این منابع به‌طور متمرکز و تکیه بر اسناد به تفصیل و بررسی موضوع عملکرد نمایندگان کردستان نپرداخته‌اند. با توجه به مقدمه، پرسش مقاله این است که:

مهم‌ترین فعالیت‌های اقتصادی ناصر قلی اردلان در مجلس شورای ملی چه بود؟ و عملکرد اقتصادی ایشان در روند مذاکرات چه تأثیری بر مجلس شورای ملی نهاد؟

زندگی‌نامه

ناصر قلی اردلان فرزند ابوالحسن خان فخرالملک (کارمند دولت و مالک)، در سال ۱۲۷۳ ش. در تهران به دنیا آمد. تحصیلات ابتدایی و متوسطه را در تهران و تحصیلات عالی را در رشته اقتصاد، در دانشگاه شهر لیژ (بلژیک) پی گرفت. وی بعد از اتمام تحصیلات، به ایران بازگشت و از سوی پدر خود که حاکم کردستان بود، به سرپرستی ارامنه و یهود و همچنین اداره قصاب‌خانه و خبازخانه کردستان منصوب شد و بعد از مدتی به استخدام وزارت داخله درآمد. مشاغل او عبارت بوده‌اند از: حکمران دودانگه، فیروزکوه، ساری، خرمشهر و آبادان، ریاست بانک ملی بیرجند، ریاست و نماینده بانک ملی در کمیسیون ارز (Nazari, 2011).

اردلان در دوره چهاردهم قانون‌گذاری با کسب ۱۷۹۵۷ رأی از سنندج به نمایندگی مجلس شورای ملی انتخاب شد (مشروح مذاکرات مجلس شورای ملی، دوره ۱۴، جلسه ۲)؛ آن دوره در مجلس جز گروه اقلیتی درآمد که تحت رهبری مصدق قرار داشت (Nazari, 2011). وی همچنین در دوره پانزدهم مجلس با کسب ۲۴۵۷۷ رأی مجدداً از سنندج به وکالت انتخاب گردید (مشروح مذاکرات مجلس شورای ملی، دوره ۱۵، جلسه ۲)؛ و علاوه بر عضویت در کمیسیون دارایی، سمت کمیسیون و بازرگانی و پیشه و هنر بر عهده داشت (مشروح مذاکرات مجلس شورای ملی، دوره ۱۵، جلسه ۲). دوره شانزدهم مجلس با هم اردلان با کسب ۳۴۲۸۰ رأی، برای سومین بار به عنوان نماینده سنندج به مجلس راه یافت (مشروح مذاکرات مجلس شورای ملی، دوره ۱۶، جلسه ۲) و علاوه بر نمایندگی در مجلس شانزدهم، در هیئت نظارت اندوخته اسکناس نیز عضویت داشت (مشروح مذاکرات مجلس شورای ملی، دوره شانزدهم، جلسه ۴۷).

در این دوره با آغاز فعالیت‌های مصدق برای خلع ید شرکت نفت ایران و انگلیس و ملی کردن صنعت نفت در ۲۲ اردیبهشت ۱۳۳۰، اردلان از سوی مجلس شورای ملی برای شرکت در هیئت مختلط نظارت بر امر خلع ید انتخاب شد. وی تا مردادماه ۱۳۳۱ در هیئت‌مدیره موقت شرکت ملی نفت در آبادان به فعالیت پرداخت و پس از بازگشت از آبادان؛ به سمت بازرس دولت در بانک ملی ایران منصوب شد (Nazari, 2011).

اردلان پس از اتمام دوره شانزدهم مجلس، به سمت استانداری آذربایجان منصوب شد. وی در این دوران با توجه به اختلاف بین مصدق و شاه، با دعوت از مقامات اداری و مردم تبریز به طرفداری از مصدق پرداخت و در ۲۶ مرداد ۱۳۳۲ با حضور در میدان شهرداری مجسمه‌ی محمدرضا پهلوی را از میدان شهر برداشتند. وی پس از کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ از سمت استانداری آذربایجان معزول و زندانی شد اما پس از چندی آزاد و بازنشسته گردید (Agheli, 2001). در سال ۱۳۳۵ ش. اردلان با وجود بازنشستگی به عضویت شورای عالی بانک

اعتبارات کشاورزی و عمران روستایی ایران درآمد و تا ۱۳۴۴ ش. در این سمت اشتغال داشت. سرانجام در ۲۴ فروردین ۱۳۵۷ در تهران درگذشت (Nazari, 2011).

۲. عملکرد اقتصادی ناصر قلی اردلان

با توجه به مشروح مذاکرات مجلس در دوره‌های چهاردهم تا شانزدهم می‌توان گفت عمده فعالیت اقتصادی اردلان در چند بخش؛ بودجه، مالیات، الغای اختیارات میلسپو، انحصارات، نشر و پشتوانه اسکناس است که در ذیل مورد بررسی قرار می‌گیرند.

۲-۱- بودجه

شروع حکومت پهلوی دوم، با اوضاع اقتصادی ویران‌کننده‌ای همراه بود. حضور نیروهای متفقین پیامدهای ویرانگری به جای گذاشت. آنان برای تأمین مایحتاج خود در ایران، سیاستی بر نظام پولی ایران تحمیل کردند که بر اثر آن ارزش پول کاهش و درآمد کشور را از فروش کالا و خدمات یا صادرات به متفقین به نصف تقلیل یافت (Katouzian, 1993). گزارش‌ها نشان می‌دهد بین سال‌های ۱۳۲۰ تا ۱۳۲۵ ش. شاخص قیمت عمده فروشی از ۱۰۰ به ۱۷۶ افزایش یافت که هم ناشی از رشد هزینه‌های دولت و هم ناشی از افزایش سریع تقاضای بین‌المللی برای مواد اولیه در نتیجه جنگ بود (Barrier, 1984).

نمایندگان مجلس شورای ملی، در این دوره در جهت اصلاح ساختار و فرایند بودجه نقش اساسی ایفا کردند. آنان با تأکید بر بودجه متمرکز و متوازن و افزایش درآمد و جبران کسری بودجه را در دستور کار قرار دادند (مشروح مذاکرات مجلس شورای ملی، دوره ۱۴). پس از پایان جنگ و خروج بخشی از نیروهای متفقین از ایران، وضع اقتصادی تا اندازه‌ای تغییر کرد؛ پیامدهای منفی اقتصادی اشغال کمتر شد. همچنین برنامه ریزی اقتصادی برای غلبه بر مشکلات در دستور کار دولت قرار گرفت؛ اما تورم همچنان باقی بود و کسری بودجه نیز ادامه یافت (Barrier, 1984).

ناصر قلی اردلان از جمله نمایندگانی بود که در بحث بودجه حضوری فعال و مستمری داشت و هنگام ارائه لایحه بودجه توسط دولت نسبت به آن اظهار نظر و پیشنهاداتی می‌نمود. به عنوان نمونه؛ با توجه به اوضاع کشور در سال ۱۳۲۳ ش. ارائه بودجه سالانه ممکن نبود، بدین جهت دولت لایحه سه دوازدهم^۱ را برای پرداخت حقوق کارمندان پیشنهاد نمود.

بعد از ارائه لایحه سه دوازدهم بودجه توسط نخست‌وزیر، اردلان اهمیت بودجه را به منظور برنامه‌ریزی، هماهنگی، کنترل و نحوه استفاده از منابع انسانی و مالی می‌دانست و برای صرفه‌جویی در هزینه‌های اضافی و تجدیدنظر در قانون استخدام کشوری پیشنهاد می‌کند هیچ‌یک از وزارتخانه‌ها که با سرمایه دولت تشکیل شده‌اند حق استخدام کارمند جدیدی ندارند و باید کارمند مورد احتیاج را از بین منتظرین خدمت انتخاب کنند (مشروح مذاکرات مجلس شورای ملی، دوره ۱۴، جلسه ۲۱).

وزیر دارایی (فروهر) در واکنش به این پیشنهاد اعلام کرد با توجه به بعضی از امور یا کارهای تجارتي با کشورهای خارجی دولت نیازمند افراد متخصصی مانند حسابدار و مترجم است که در بین کارمندان دولت وجود ندارد و ناچار به استخدام اینگونه از افراد است. وی در ادامه با پیشنهاد اردلان موافقت نمود و اظهار داشت که دولت در صورت عدم نیاز به افراد متخصص از منتظرین خدمت استفاده کند.

از مواردی که اردلان همواره در بحث بودجه به آن توجه داشت مربوط به حقوق کارکنان دولت بود. وی هنگام تصویب لایحه دو دوازدهم هزینه تیر و مرداد ۱۳۲۳ اظهار نمود که: «میزان حداقل مقرری رتبه اول خدمت به‌موجب قانون بودجه در هر سال معین می‌شود؛ بنابراین اگر دولت بودجه‌ای به مجلس بیاورد باید مشخص کند که حداقل رتبه چه میزانی است» (اطلاعات، ۲۷ تیر ۱۳۲۳: س ۱۹، ش ۵۵۲۰، ۱)؛ در ادامه تأکید کرد طبق آمار مالی بانک ملی ایران با توجه به افزایش هزینه‌ها و تورم در طول سال‌های ۱۳۱۵ تا ۱۳۲۳ ش، حقوق کارمندان نیز باید اضافه شود (همان، ۱۵ آبان ۱۳۲۳: ش ۵۵۷۰، ۱).

اردلان علاوه بر توجه به حقوق کارمندان دولت، به حقوق کارمندان مجلس شورای ملی نیز توجه خاصی داشت. وی در دوره پانزدهم هنگام طرح بودجه حقوق نمایندگان، اشاره داشت که با توجه به افزایش هزینه‌ها و تورم در طی این سال‌ها این حقوق کفایت معیشت نمایندگان را نمی‌کند و در هنگام بازنشستگی نسبت به مخارج روزمره خود با مشکل فراوانی بر می‌خورند (کمام، سند ش: ۱۵/۷۷/۳/۱/۵ ق؛ مشروح مذاکرات مجلس شورای ملی، دوره ۱۵، جلسه ۱۵).

از موضوعاتی که اردلان در بحث بودجه به آن تأکید داشت موازنه و صرفه‌جویی در بودجه بود. به نظر وی دولت برای انجام وظیفه خود از بودجه به عنوان یک ابزار برنامه‌ریزی مالی استفاده می‌کند، چون ایجاد تعادل رسیدن به اهداف مختلف اقتصادی، توزیع عادلانه در اولویت قرار دارد دولت باید موجبات موازنه دخل و خرج کشور را فراهم نماید. به عنوان نمونه هنگام لایحه بودجه ۱۳۲۸ ش. اردلان اظهار کرد که دولت در عملیات مالی سال با توجه به اوضاع بد اقتصادی کشور با کسری بودجه مواجه می‌شود و این امر منجر به ورشکستگی می‌گردد؛ بنابراین به دولت پیشنهاد می‌کند، برای کسری بودجه و توازن آن، اعتبار بودجه عمرانی کشور را به بودجه برنامه هفت ساله منتقل و از هزینه‌های اضافی بنگاه‌های بزرگ کشور کم کند (کمام، سند ش: ۱۵/۹۳/۴/۱/۱۳ ق). وزیر دارایی در واکنش به سخنان اردلان به دفاع از شفاف سازی بودجه و اقدامات صورت گرفته در این زمینه پرداخت و نسبت به پیشنهاد وی مبنی بر کسری و توازن بودجه موافقت کرد (مشروح مذاکرات مجلس شورای ملی، دوره ۱۵، جلسه ۱۵۷).

از نکات دیگری که اردلان در بحث بودجه به آن تأکید داشت ارائه سالانه بودجه بود. وی بودجه را ابزار تعیین سیاست ملی می‌دانست که با ارائه سالانه آن باعث یک برنامه‌ریزی دقیق اقتصادی باهدف‌های ملی، و میزان سرمایه‌گذاری در بخش‌های مختلف می‌شد. وی هنگام ارائه بودجه ۱۳۳۰ ش. توسط دولت، ضمن توجه به این امر خواستار آن بود که لایحه یک دوازدهم را کنار گذاشته به این دلیل که برنامه اقتصادی برای مدت طولانی طراحی می‌شود و این وظیفه بودجه است که امکانات سالانه را در حد هدف‌ها پیش‌بینی کند و با تصویب بودجه کل، نیاز به لایحه‌های چند دوازدهم نباشد (همان، دوره ۱۶، جلسه ۱۲۷).

۲-۲- مالیات

اقتصاد ایران در طی سال‌های ۱۳۲۰ تا ۱۳۲۵ ش، هنوز بر پایه اقتصاد کشاورزی بود. منبع درآمد دولت‌ها از درآمدهای مالیاتی بود که به عنوان قسمتی از سیاست‌های اقتصادی دولت به کار برده می‌شد (Barrier, 1984).

با اشغال کشور از سوی متفقین و مداخلات و استفاده نامحدود آن‌ها از منابع مالی و اقتصادی ایران، مشکلات و پیامدهای ناگواری بر اقتصاد کشور بر جای گذاشت. همچنین به دلیل هرج و مرج و آشفتگی در تمام امور مملکتی جمع‌آوری هر نوع مالیات را نیز غیر ممکن کرده بود. علاوه بر این، تلاش دولت برای افزایش مالیات و تثبیت قیمت‌ها با استفاده از شیوه‌های غیراقتصادی، نارضایتی مردم و نمایندگان مجلس را برانگیخت (ساکما، ۹۷/۲۹۳/۱۱۵۸۹).

ناصر قلی اردلان از جمله نمایندگان بود؛ که نقش وی، در رابطه با مسائل مربوط به مالیات و اصلاح قوانین مالیاتی در مجلس قابل توجه است. به نظر او بار مالیات کشور بر طبقات فقیر و متوسط تحمیل می‌شود درحالی‌که ثروتمندان، تجار بزرگ و مالکان از زیر بار این تعهد شانه خالی می‌کنند. وی در جلسه‌های متعدد در مجلس شورای ملی ضمن اشاره به این موضوع از اقشار ضعیف حمایت می‌کرد. به عنوان نمونه در دوره ۱۴ مجلس شورای ملی، قوانین داریی راجع به اصلاح مالیات بر درآمد مورد بررسی قرار گرفت (روزنامه اطلاعات، ۱۵ آذر ۱۳۲۴: س ۲۰، ش ۵۹۲۷، ۶) که طبق آن، سود حاصل از فعالیت‌های بازرگانی و تجاری و هر نوع شرکت یا بنگاه و همچنین سود حاصل از هر نوع خرید و فروش کالا و درآمد سالیانه کسب شده از فعالیت‌های اقتصادی مشمول این قانون است (ساکما، ۲۴۰۰۲۵۹۲۰).

اردلان از اصلاح قوانین مالیات بر درآمد استقبال کرد. از نظر وی در این قانون نسبت به طبقه مالیات‌دهنده ضعیف و ثروتمند تسهیلات زیادی قائل شده است؛ به گونه‌ای که اشخاص هیچ راه فراری برای عدم پرداخت مالیات ندارند (کمام، سند ش: ۱۴/۲۵/۱۰/۱/۱-۱۰۹۱).

اردلان، یکی از ویژگی‌های اصلاح قوانین مالیاتی را وصول مالیات از مردم می‌دانست. و در این مورد اشاره داشت که؛ در گذشته جمع‌آوری مالیات به شیوه مشخصی انجام نمی‌شد بلکه بنا به تشخیص مأمورین دارایی انجام می‌گرفت. ولی در این طرح، روش وصول مالیات در این دو سال به شیوه صحیح و ساده تفسیر شده است (مشروح مذاکرات مجلس شورای ملی، دوره ۱۵، جلسه ۹۱).

اجرای قوانین مالیات بر درآمد با مشکلات عمده‌ای مواجهه شد. مهم‌ترین جنبه غیرعملی این قانون، تسلیم اظهارنامه مجموع درآمدها بر اساس اسناد و مدارک توسط مؤدیان بود که در اکثر مواقع به صورت صحیح تنظیم نمی‌شد (Soleimani & Aziz Khah, 2013). از نظر اردلان؛ جریمه اظهارنامه خلاف، معافیت‌های فردی، ارزیابی موجودی‌ها، مالیات تفاوت خرید و فروش، عدم اطلاع مردم از شیوه پرداخت مالیات، نحوه برخورد مأمورین دولت با مؤدیان مالیات و بسیاری از موارد دیگر از جمله عواملی بودند که مانع اجرای آن شدند (مشروح مذاکرات مجلس شورای ملی، دوره ۱۵، جلسه ۱۲۵؛ ۱۹۳). از موارد دیگری که اردلان در رابطه با مسائل مربوط به مالیات اشاره داشت؛ دریافت عوارض و مالیات اضافی از مردم بود. از نظر وی، طبق قانون محاسبات عمومی، اخذ هر گونه عوارض و مالیات ممنوع است، مگر این که به موجب قانونی باشد که به تصویب مجلس شورای ملی رسیده است (مشروح مذاکرات مجلس شورای ملی، دوره ۱۶، جلسه ۷۱).

قانون اجرای مالیات بر درآمد هیچ‌گاه کامل و دقیق به اجرا درنیامد و دولت به ناچار همان قانون مالیات بر درآمد سال ۱۳۱۲ ش؛ و اصلاحیه‌های پس از آن را به اجرا گذاشت (Barrier, 1984).

۲-۳- لغو اختیارات میلسپو

از دیگر عملکردهای اقتصادی اردلان، تلاش وی در رابطه با لغو اختیارات رئیس کل دارایی بود. دوره چهاردهم مجلس شورای ملی، نمایندگان از اختیاراتی که میلسپو^۲ در دوره سیزدهم کسب کرده بود به مخالفت پرداختند (Safari, 1992). نمایندگان معتقد بودند با توجه به اختیارات میلسپو در اصلاحات اداری و مالی و اقتصادی، ابتکاری برای مهار تورم و تأمین کالاهای ضروری مردم نداشتند است (روزنامه رهبر، ۱۷ اردیبهشت ۱۳۲۳، ۵)؛ همچنین مدیریت ناکارآمد وی باعث افزایش بهای اجناس، قحطی و گرسنگی در برخی مناطق و افزایش بدهی دولت به بانک ملی شده است (Madani, 2008).

نمایندگان با توجه به این مشکلات با ادامه کار میلسپو مخالفت و خواستار لغو اختیارات او بودند. سرانجام ۱۵ نفر از نمایندگان حاضر در کمیسیون قوانین دارایی، طبق ماده واحده‌ای، تمام اختیارات دکتر میلسپو رئیس کل دارایی را سلب و اختیارات وی، به نخست وزیر واگذار کرد. طبق این قانون مرتضی بیات مجاز بود کلیه ادارات و بنگاه‌های اقتصادی را که طبق اختیارات قانونی ۱۳ اردیبهشت ۱۳۲۲ تأسیس گردیده و همچنین اداراتی را که در موقع اجرای آن قانون از سایر وزارتخانه‌ها به وزارت دارایی منتقل شده و کلیه انحصارها و مؤسساتی را که با سرمایه دولت اداره می‌شود تحت نظر و اداره خود قرار دهد (کمام، سند ش: ۱۴/۶۴/۴۲/۲/۲۸ ق).

اردلان نسبت به این موضوع مخالفت کرد؛ از نظر وی این لایحه با قانون استخدام دکتر میلسپو در ۲۱ آبان ماه ۱۳۲۱ مغایرت داشته و با لغو یکی از آن‌ها با ابقای دیگری ناسازگاری دارد (مشروح مذاکرات مجلس شورای ملی، دوره ۱۴، جلسه ۸۴)، از اینرو پیشنهاد کرد؛ قانون استخدام دکتر میلسپو لغو و وظایف و تکالیف مقرر در قوانین فوق به عهده وزارت دارایی باشد (روزنامه اطلاعات، ۳ دی‌ماه ۱۳۲۳: س ۱۹، ش ۵۶۴۷، ۱). وی همچنین خواستار اخراج میلسپو از ایران بود و تأکید داشت با وجود اشخاص دانا و مطلع در امور اقتصادی کشور نیاز به استخدام مستشار خارجی نیست و باید از کارشناسان متخصص ایرانی استفاده کرد (مشروح مذاکرات مجلس شورای ملی، دوره ۱۴، جلسه ۸۴)

سرانجام مجلس زیر فشار افکار عمومی در ۱۸ دی ۱۳۲۳ قانونی مبنی بر سلب اختیارات فوق‌العاده میلسپو را تصویب کرد و تنها نقش یک مشاور به عهده وی گذاشته شد (Agheli, 2001). به دنبال آن میلسپو از سمت خود کناره گرفت و به آمریکا بازگشت (Zoghi, 1989).

۲-۴- انحصارات

از موضوعاتی دیگری که اردلان در بخش اقتصادی به آن توجه داشت انحصارات بود. با پایان یافتن جنگ و خروج نیروهای متفقین، اوضاع اقتصادی کشور همچنان آشفته باقی ماند. علاوه بر این گرایش و گسترش تصدی‌گری دولت در حوزه‌های اقتصادی و حفظ انحصارات دولتی و ایجاد محدودیت‌های تجاری و اخذ تعرفه‌های وارداتی به این مشکلات افزود (Barrel, 2010). همچنین واردات بی‌رویه اجناس خارجی از سوی برخی تجار و دولت‌مردان، به کاهش تولید و صادرات کالاهای داخلی منجر شد (Katouzian, 1993).

این امر موجب نارضایتی نمایندگان، از جمله مخالفت ناصر قلی اردلان در مجلس شد؛ به نظر وی، با توجه به مشکلات به وجود آمده پس از خروج نیروهای متفقین، دولت نباید در انحصار کالاها دخالت کند. برای نمونه در مجلس چهارده راجع به انحصار پنبه اشاره داشت که انحصار و همچنین وارد کردن پنبه از مصر باعث تنزل محصول پنبه در داخل شده است. در صورتی که نمونه محصول داخلی کیفیت بهتری نسبت به محصول خارجی دارد و دولت بجای در نظر گرفتن تسهیلات برای وارد کردن پنبه از خارج، این اعتبار را صرف محصول داخلی کند (کمام، سند ش: ۱۴/۷۱/۰/۹ ق).

موضوع دیگری که اردلان به آن اشاره می‌کند انحصار چایی است. وی انحصار چای را مخالف منافع مملکت تشخیص داده و حمایت دولت را برای محصول چای داخلی لازم می‌داند. در ادامه وی اشاره می‌کند که دولت برای حمایت و تشویق کشت چای، از وارد کردن چای خارجی جلوگیری نموده و از محصول داخلی مالیات گرفته نشود، همچنین برای بهتر شدن کیفیت محصول چای، دولت یک متخصص در این زمینه استخدام کند تا چای کاران را تعلیم بدهد (مشروح مذاکرات مجلس شورای ملی، دوره ۱۴، جلسه ۷۹).

از دیگر انحصارات اقتصادی که اردلان به آن اشاره داشت، انحصار قند و شکر بود. در دوره اشغال ایران توسط متفقین، کشور با کمبود قند و شکر مواجهه شد. علاوه بر این سیاست انحصار دولت در خرید و فروش قند و شکر، باعث عدم رقابت بین بازرگانان و به وجود آمدن بازار سیاهی برای فروش کالا به نرخ زیاد شد (نامه اقتصاد بازرگانی، خردادماه ۱۳۲۱: ش ۳، ۱-۷).

نمایندگان مجلس نیز مخالف انحصار دولت در کالاها بودند. از نظر آنان زیان کشور از حیث انحصار بازرگانی به مراتب بیش از سود آن است (عصر اقتصاد، ۲۵ فروردین ۱۳۲۳: س دوم، ش ۹۸، ۲).

اردلان نیز مخالف انحصار دولت در این زمینه بود. از نظر وی، انحصار دولت در کالاها باعث افزایش قاچاق کالا می‌شود و در مجلس نسبت به این موضوع اشاره داشت که: «شکرهایی که با یک قیمت مناسب از بودجه مملکت تهیه شده و دولت به عنوان جیره بندی برای افراد ایل قشقایی شیراز در نظر گرفته بود در اختیار افرادی سود جو قرار گرفته و در بازار طهران مورد معامله واقع شده است» (مشروح مذاکرات مجلس شورای ملی، دوره ۱۴، جلسه ۱۷۷). از نظر اردلان برای رفع این مشکلات، باید انحصار دولت در کالاها از بین برود و متخلفان را شناسایی و تسلیم قانون کرد (همان).

انحصار دیگری که اردلان به آن اشاره می‌کند؛ انحصار مکالمات تلفنی است. از نظر وی، ارتباطات تلفنی یکی از عوامل بسیار مهمی است که تأثیر زیادی در امور اجتماعی و مخصوصاً در امور اقتصادی کشور دارد؛ و وجود انحصار در آن باعث افزایش قیمت مکالمات و نارضایتی مردم شده است (همان، جلسه ۱۷۴). بر این اساس وی پیشنهاد می‌کند از درآمدهای پیش‌بینی شده دولت در سال ۱۳۲۴ ش. حق امتیاز شرکت کل تلفن در سه‌ماهه آخر سال حذف و حق انحصاری مکالمات تلفنی نیز لغو شود (همان، جلسه ۱۷۷).

اردلان همچنین نسبت به انحصار دولت در بخش تجارت خارجی نیز مخالف بود؛ از نظر وی سیاست اقتصادی کشور بر پایه اصلی و اساس تجارت خارجی است و وظیفه دولت نظارت بر قانون تجارت خارجی است و انحصار آن توسط دولت به زیان کشور و سودجویی اشخاص معینی می‌شود (مشروح مذاکرات مجلس شورای ملی، دوره ۱۶، جلسه ۱۶).

۲-۵- نشر و پشتوانه اسکناس

اشغال ایران توسط متفقین در خلال جنگ جهانی دوم تأثیر منفی و مخربی بر اوضاع اقتصادی ایران گذاشت. شرایط ناشی از جنگ و نبود ارتباط منظم بین شهرها و روستاها، بالا رفتن تقاضای مواد مصرفی ارزاق عمومی در بازار ایران با توجه به احتیاجات نیروی متفقین، بحران عظیمی را در زندگی مردم ایجاد کرد (Jami, 2008). دولت نیز با توجه به این شرایط و خارج شدن از این بحران، لایحه‌ی فروش نقره را به مجلس پیشنهاد کرد که طبق آن؛ «ششصد تن نقره از اندوخته دولت ایران نزد بانک فدرال رزرو نیویورک»، جهت معاوضه آن با طلا (با توجه به کاهش ارزش نقره در بازار جهانی) و همچنین مصرف و یا فروش آن در داخل یا خارج استفاده نماید (کمام، سند ش: ۱۴/۶۹/۰۹ ق). اردلان ضمن مخالفت به این لایحه، معتقد بود؛ مقدار پولی که دولت از طریق فروش نقره به دست می‌آورد کمتر از نرخ جهانی است و برای جلوگیری از زیان آن باید به صورت مزایده فروخته شود که با بالاترین نرخ معامله شود (روزنامه اطلاعات، ۱۲ مهر ۱۳۲۳: س ۱۹، ش ۵۵۸۱، ۱). در ادامه وی با اشاره به وضعیت مناسب اندوخته ارزی ایران در خارج و قانون انحصار ارز که در دوره سیزدهم مجلس شورای ملی به تصویب رسیده بود این لایحه را غیر ضروری دانست. از نظر او، فروش نقره و تبدیل آن به طلا در شرایط فعلی به ضرر مملکت است (مشروح مذاکرات مجلس شورای ملی، دوره ۱۴، جلسه ۶۸).

از سری مباحث اقتصادی که اردلان همواره در ادوار مجلس شورای ملی توجه ویژه‌ای به آن داشت نشر و پشتوانه اسکناس بود. در سال ۱۳۲۱ ش. به علت وجود قوانین نظامی متفقین در ایران و احتیاج آن‌ها به ریال با استناد قوانین متعدد در چند مرحله اسکناس جدید انتشار یافت و در وضع پشتوانه اسکناس تغییرات مهم حاصل گردید (Mahmoud Khan Shirazi, 1968). آمارها نشان می‌دهد که قیمت‌ها در فاصله سال‌های ۱۳۱۹ تا ۱۳۲۳ ش. هفت برابر شد که منجر به کاهش ارزش پول ایران شد (Foran & Tadian, 1999). این روند ادامه داشت تا خروج نیروی‌های متفقین از ایران باعث شد تا اکثریت مصوبات و تلاش‌های مجلس پانزدهم، متوجه اصلاح و احیاء ساختار اقتصادی کشور گردد (Tashakori & Chahian, 2013). در این دوره اردلان و جمعی از نمایندگان، طرح قانونی راجع به الغای قانون واگذاری حق نشر اسکناس به هیئت نظارت اندوخته اسکناس^۳ به مجلس تقدیم کردند (Ardalan, 1955). به نظر اردلان، سیاست‌گذاری پولی دولت‌ها ممکن است باعث افزایش نقدینگی، تورم و کاهش ارزش پول ملی شود. از اینرو اصرار داشت که این قانون باید به مجلس شورای ملی واگذار شود (مشروح مذاکرات مجلس شورای ملی، دوره ۱۵، جلسه ۳۹).

با توجه به فعالیت‌های اردلان و تخصص ایشان در زمینه بودجه و اسکناس، مجلس شورای ملی، وی را به سمت نظارت اندوخته اسکناس انتخاب کرد (کمام، سند ش: ۱۶/۵۲/۲/۱/۱-۱۰۹۱).

اردلان با توجه به آگاهی سیاسی و قدرت اقتصادی بالایی که برخوردار بود، همواره نسبت به طرح و لایحه‌های مبنی بر انتشار بی رویه اسکناس که توسط مجلس و دولت مطرح می‌شد، مخالفت می‌کرد. از نظر وی، وظیفه نمایندگان مجلس شورای ملی، حفظ و حراست از پشتوانه و نشر اسکناس است؛ و ممکن است با اتخاذ یک سیاست نادرست در این زمینه باعث رکورد اقتصادی و مالی کشور شود (کمام، سند ش: ۱۶/۲/۲/۱/۳۹ ق؛ مشروح مذاکرات مجلس شورای ملی، دوره ۱۶، جلسه ۸). به عنوان نمونه در دوره شانزدهم، دولت سعی کرد با تغییر در مقادیر پول موجود در بازار، اوضاع اقتصادی و مالی کشور را از شرایط بحرانی نجات دهد. به همین دلیل لایحه‌ای تقدیم مجلس کرد مبنی بر

این که؛ «به هیئت نظارت اندوخته اسکناس» اجازه داده شود در مقابل طلا یا ارز تضمین شده، به میزان دویست و بیست میلیون تومان اسکناس جدید در اختیار بانک ملی ایران بگذارد (کمام، سند ش: ۱۶/۲/۱/۳۹ ق).

اردلان ضمن مخالفت به این لایحه معتقد بود، پول زمانی ارزش خود را حفظ می‌کند که مقادیر چاپ پول با مقادیر رشد اقتصاد و تولید همخوانی داشته باشد و با توجه به افزایش نرخ اجناس از ۱۳۲۰ تا ۱۳۲۹ ش. نشان دهنده این است که هر چه قیمت بالا برود قوه خرید مردم نیز کمتر می‌شود؛ بنابراین نشر بی‌رویه اسکناس منجر به افزایش گرانی و بالا رفتن هزینه‌های زندگی می‌شود (مشروح مذاکرات مجلس شورای ملی، دوره ۱۶، جلسه ۱۲۵).

از موارد دیگری که اردلان در اهمیت پشتوانه اسکناس به آن تأکید داشت؛ حفظ و نگهداری فلزات گران‌بها بود. وی، طلا و نقره را بهترین شکل ثروت اقتصادی می‌دانست، به این معنی که فلزات گران‌بها به‌منزله «پشتوانه ملی» تلقی می‌شد و تمام فعالیت‌ها برای کسب آن تنظیم می‌شد. به طور مثال؛ در دوره شانزدهم، دولت در جهت رفع مشکلات ارزی کشور و وضعیت اقتصادی و معیشت مردم که در نتیجه اجرای قانون ملی شدن صنعت نفت به وجود آمده بود، لایحه‌ای تقدیم مجلس کرد که طبق آن؛ به هیئت نظارت اندوخته اسکناس اجازه داده شود: «مبلغ چهارده میلیون لیره در اختیار دولت قرار دهد و دولت مکلف است در ظرف یک سال آن مبلغ را از محل درآمدهای ارزی دولت و شرکت نفت ملی ایران، به حساب اندوخته نشر اسکناس مسترد نماید» (روزنامه اطلاعات، ۱ مرداد ۱۳۳۰: س ۲۶، ش ۷۵۷۵، ۵).

اردلان نسبت به این لایحه مخالفت نمود. از نظر وی، با توجه به نرخ بین‌المللی، در صورت دریافت طلا، می‌توان به دولت ارز پرداخت کرد. از اینرو تأکید داشت که پشتوانه پول، باید طلا یا نقره باشد نه ارز خارجی، به این دلیل که طلا نه تنها به عنوان یک منبع ارزی برای کشور دارای اهمیت است، بلکه در تعامل با سایر کشورها تأثیرات تجاری قابل ملاحظه‌ای را ایجاد می‌کند که این درآمد ارزی می‌تواند در پیشبرد و توسعه برنامه‌های کشور مؤثر باشد (مشروح مذاکرات مجلس شورای ملی، دوره ۱۶، جلسه ۱۷۱). وی در ادامه اشاره داشت که بهبود وضعیت اقتصادی و معیشت مردم تنها با کنترل تورم و اتخاذ سیاست‌های اقتصادی مناسب امکان‌پذیر است. در صورتی که دولت موفق به صادرات نفت نشود برای تأمین این کمبود مالی از بانک مرکزی تقاضای چاپ پول بیشتری می‌کند و این چاپ اسکناس موجب افزایش تقاضا می‌شود. در این شرایط نرخ تورم افزایش می‌یابد و با گرانی‌های پی در پی وضع معیشت مردم سخت می‌شود (همان، جلسه ۱۷۲).

۲-۶- اقدامات محلی

فعالیت‌های اقتصادی اردلان تنها به سطح ملی خلاصه نمی‌شد بلکه به سطح منطقه‌ای نیز توجه ویژه‌ای داشت. از نظر وی عدم تعارض میان منافع ملی و منطقه‌ای باعث توسعه و رشد اقتصادی کشور می‌شود. از اینرو پیگیری مستمری در جهت رفع مشکلات و مسائل حوزه انتخابیه خود داشت و هنگام ارائه برنامه‌های دولت نسبت به اقدامات صورت گرفته و یا درخواست‌های مردم کردستان خواستار رسیدگی به آنجا بود.

۲-۶-۱- کشاورزی و صنعت

بعد از جنگ جهانی دوم، در ایران تلاش شد با برنامه ریزی توسعه اقتصادی که مقدمات آن پیش از جنگ باز می‌گشت، از مشکلات اقتصادی کاسته شود. دولت به پیشنهاد سازمان‌های مختلف آمریکایی و بر اساس طرح‌های وزارت اقتصاد دارایی، اولین برنامه اقتصادی و اجتماعی را به اجرا گذاشت (ازغندی، ۱۳۸۶: ۱۶۱)؛ که هدف این طرح ترجیح و توسعه بخش کشاورزی و صنعتی کشور بود. اردلان نیز با توجه به این امر در دوره پانزدهم، هنگام بررسی برنامه‌های دولت قوام‌السلطنه، درخواست ایجاد کارخانه برق در سنجند و کارخانه قند در شهر قروه کرد. وی با اشاره به این که فعالیت‌های صنعتی این منطقه بسیار محدود می‌باشد و تولیدات کشاورزی به شیوه

سنتی متکی است و مردم آنجا زراعتی جز گندم، جو و توتون ندارند بنابراین احداث کارخانه باعث بهبود در وضع زراعت مردم آنجا می‌شود (مشروح مذاکرات مجلس شورای ملی، دوره ۱۵، جلسه ۱۶).

دوره شانزدهم نیز اردلان خواستار رسیدگی دولت جهت بهبود اوضاع اقتصادی و عمرانی کردستان بود. به عقیده وی، در برنامه هفت ساله و طبق قانون محاسبات عمومی که جهت توسعه اقتصادی و عمرانی کشور است، دولت به همه شهرستان‌ها توجه کرده به غیر از کردستان که این امر باعث محروم ماندن این منطقه نسبت به سایر مناطق دیگر شده است (همان، دوره ۱۶، جلسه ۱۰).

۲-۶-۲- ایجاد شاهراه

از مهم‌ترین مشکلات اهالی کردستان در آن دوره مسئله راه و جاده بود. بیشتر راه‌های منطقه، کوهستانی و صعب‌العبور بودند و برای حمل و نقل از چهارپایان استفاده می‌شد. کشاورزان نیز به دلیل محدودیت‌های جاده‌ای، محصولات آنان به موقع به بازار فروش نمی‌رسید و آنان به سبب درآمد کم کشاورزی، دامداری و نرخ پایین اشتغال به لحاظ معیشت وضعیت سختی داشتند و عملاً رونق اقتصادی در آن منطقه شکل نمی‌گرفت (ساکما، ۲۵۵۳/۲۹۳/۹۱).

اردلان با توجه به این موضوع، مسائل و مشکلات مردم در خصوص توسعه و گسترش راه‌های استان را در معرض توجه مجلس و دولت قرار می‌داد. به عنوان نمونه در دوره پانزدهم مجلس شورای ملی، هنگام ارائه برنامه‌های دولت حکیمی، اردلان درخواست ایجاد شاهراهی بین آذربایجان، کردستان و خوزستان کرد. از نظر وی با ساخته شدن این شاهراه، بازرگانان و کشاورزان کردستان می‌توانند محصولات خود را جهت صادرات به این استان‌ها عرضه کنند که کمک مهمی به وضع اقتصادی این منطقه می‌کند (مشروح مذاکرات مجلس شورای ملی، دوره ۱۵، جلسه ۳۹).

تلاش و پیگیری‌های اردلان برای اقدامات عمرانی و ایجاد راه سازی در کردستان در دوره شانزدهم مجلس شورای ملی همچنان ادامه داشت و در جلسات متعدد هنگام ارائه برنامه دولت‌ها به این موضوع تأکید می‌کرد. از جمله هنگام بررسی برنامه‌های دولت علاء اردلان با اشاره به حوزه سردسیری کردستان و بسته بودن قسمت عمده راه‌های این منطقه در زمستان، از دولت تقاضا کرد تا اقدامات لازم را به عمل آورند (مشروح، دوره ۱۶، جلسه ۱۰؛ جلسه ۱۲۶؛ جلسه ۱۳۱). در ادامه وی پیشنهاد می‌کند که؛ بر اساس لایحه تکمیل راه‌های شهرستان‌ها، شاهراه بزرگی که از کرمانشاه شروع و با عبور از شهرستان سنندج و سقز به آذربایجان ختم می‌شود، از محل «درآمدهای مالیات نفت و بنزین»، آسفالت شود. به نظر اردلان ساخت و آسفالت این جاده باعث رونق و آبادی تمام شهرستان‌های کردستان می‌شود (روزنامه اطلاعات، ۲۰ فروردین ۱۳۳۰: س ۲۵، ش ۷۴۸۹، ۹).

با توجه به عمر کوتاه دولت‌ها و سقوط کابینه‌ها، فعالیت‌های مستمر اردلان برای ایجاد شاهراه در غرب کشور به نتیجه کامل نرسید.

۲-۷- نتیجه

کشور ایران از سال ۱۳۲۰ تا ۱۳۳۲ ش. یک دوره هرج و مرج اقتصادی و سپس یک دوره نظم با دسترسی محدود شکننده را تجربه نمود. در این دوران که حاصل وقوع جنگ جهانی دوم و کنار رفتن رضاشاه از مسند قدرت بود، متفقین و گروه‌های سودجو در کشور به شدت از طریق توزیع ثروت از منابع رانتی بهره می‌بردند. همچنین با توجه به عمر کوتاه دولت‌ها و سقوط پی در پی کابینه‌ها منجر به بحران اقتصادی کشور و فقر بیشتر مردم انجامید. در این بین اهمیت نقش نمایندگان مجلس شورای ملی، برای رفع مشکلات اقتصادی کشور اهمیت بسزایی داشت.

ناصر قلی اردلان از جمله شخصیت‌هایی شناخته شده و سرشناس کردستان بود که سه دوره پیاپی به عنوان نماینده سنندج، در مجلس شورای ملی حضور یافت. عملکرد و فعالیت وی در مجلس شورای ملی، تابع متغیرهای سیاسی و اقتصادی حاکم بر جامعه بود. وی با

شرکت در جلسات مشورتی مجلس از طریق ارائه پیشنهادات، سؤالات، تذکرات قانونی و لوایح اقتصادی حضوری مستمر و مؤثری داشت. از جمله می‌توان به تلاش‌های وی در رابطه با قوانین مالیاتی اشاره نمود.

اردلان همچنین در تدوین و تصویب قوانین و یا لوایحی که مغایر با مصالح و منافع ملت و کشور به نظر می‌رسید نسبت به آن موافقت یا مخالفت می‌نمود و در این راه از هیچ‌گونه تلاشی خودداری نکرد. به عنوان مثال؛ تلاش وی در جهت نشر بی‌رویه اسکناس به‌خوبی قابل‌مشاهده است. این روند مخالفت‌ها همچنان در دوره‌های بعدی نیز تداوم داشته است.

از دیگر ویژگی‌های اردلان، نظارت بر حسن اجرای قوانین مصوب از جانب مقامات و مسئولان اجرایی در دستگاه‌های مختلف کشور بود که با کوچکترین تخلف نسبت به آن واکنش نشان می‌داد؛ که در ماجرای لغو اختیارات میلسپو به وضوح می‌توان دید.

مهم‌ترین رویکرد و دغدغه اردلان، مسائل اقتصادی و معیشتی مردم بود. وی در تمام ادوار نمایندگی خود در مجلس، این موضوع را در اولویت قرار می‌داد. وی با تأکید بر مهار تورم، مدیریت نظام پولی و مالی، عدم انحصار دولت در امور بازرگانی و تجاری و عدم وابستگی اقتصاد کشور به نفت را از مسائل اساسی کشور برمی‌شمرد.

بامطالعه فعالیت اقتصادی ناصر قلی اردلان در ادوار چهاردهم تا شانزدهم مجلس شورای ملی، از منظر توجه و تلاش در جهت رفاه عمومی، نگرش مثبت از نامبرده در ذهن متبلور می‌شود. وی منفعت جمعی را بر منفعت شخصی ارجحیت می‌داشت. در بیشتر جلسات ایشان به انتقاد از عملکرد اقتصادی دولت پرداخته که دلیل این امر دید وسیع ایشان در اقتصاد بود.

یادداشت‌ها

- اصولاً تنظیم منابع درآمدی و هزینه‌های عمومی برای دوره زمانی مشخص صورت می‌گیرد. با توجه به تخمینی بودن بودجه و جنبه پیش‌بینی داشتن آن، چنین پیش‌بینی بدون محدودیت زمانی امکان‌پذیر نیست. سالانه بودن بودجه به جهت اهمیت در قانون اساسی نظام حقوقی کشوری و سایر قوانین مربوط به بودجه از قبیل قانون محاسبات عمومی و قانون برنامه‌بودجه کشور و سایر مقررات نیز عبارت «بودجه سالانه کل کشور» بکار رفته است. از نظر شروع و پایان سال مالی نیز ماده ۶ قانون محاسبات عمومی مقرر می‌دارد که: «سال مالی یک سال شمسی است که از اول فروردین‌ماه آغاز و به پایان اسفند ختم می‌شود» بنابراین درآمدها و هزینه‌ها در بودجه کل کشور برای یک سال مالی پیش‌بینی می‌شود (Katouzian, 2002). اصل سالانه بودن بودجه در مواقعی به دلیل بروز مشکلاتی از قبیل جنگ، بحران‌های اقتصادی، سیاسی و مالی در عمل رعایت نمی‌شود؛ و در این صورت تا پایان یک سال امکان تصویب و ابلاغ بودجه سال بعد وجود ندارد و از طرفی اداره امور کشور و تداوم فعالیت دستگاه‌های اجرایی ضرورت دارد لذا بودجه‌های چند دوازدهم به عنوان مثال یک دوازدهم یعنی یک‌ماهه یا چندماهه بر مبنای بودجه سال قبل تنظیم و برای همان مدت تصویب می‌شود (Rostami, 2014).
- بعد از شهریور ۱۳۲۰ وضعیت مالی ایران بسیار وخیم بود، در نتیجه قوام در کابینه دوم خود درصد درآمد نسبت به استخدام مستشاران آمریکایی اقدام کند و لایحه استخدام دکتر میلسپو را به عنوان ریاست کل دارایی تقدیم مجلس کرد؛ که بر اساس آن رئیس کل دارایی با اختیارات وسیعی امور مالی و اقتصادی کشور را در دست گرفت و خزانه‌داری، حمل و نقل، توزیع خواربار و تثبیت قیمت‌ها و حتی تعدیل اجاره‌بها در اختیار او و ۶۰ نفر از همکارانش قرار داده شد (روزنامه ستاره، ۱۸ آبان ۱۳۲۱؛ ش ۱۴۴۸، ۱-۷).
- تا قبل از دوره سیزدهم مجلس شورای ملی، بانک ملی ایران و دولت برای چاپ و انتشار هر سری از اسکناس‌های مورد نیاز باید قانونی را در مجلس شورای ملی از تصویب می‌گذراند، اما با تصویب قانون تفویض اختیار اجازه چاپ اسکناس به هیئت نظارت بر اندوخته اسکناس در تاریخ ۲۸ آبان ۱۳۲۱ توسط مجلس شورای ملی عملاً این اختیار به دولت و بانک ملی ایران واگذار شد (دوره سیزدهم، جلسه ۱۱۰).

۴. طبق این لایحه؛ شاهراهایی که از داخل شهرها عبور می‌کنند؛ از محل درآمدهای مالیات نفت و بنزین آسفالت می‌شوند (مشروح مذاکرات مجلس شورای ملی، دوره ۱۶، جلسه ۱۳۱).

تعارض منافع

در انجام مطالعه حاضر، هیچ‌گونه تضاد منافی وجود ندارد.

مشارکت نویسندگان

در نگارش این مقاله تمامی نویسندگان نقش یکسانی ایفا کردند.

موازن اخلاقی

در انجام این پژوهش تمامی موازن و اصول اخلاقی رعایت گردیده است.

شفافیت داده‌ها

داده‌ها و مآخذ پژوهش حاضر در صورت درخواست از نویسنده مسئول و ضمن رعایت اصول کپی رایت ارسال خواهد شد.

حامی مالی

این پژوهش حامی مالی نداشته است.

References

- Agheli, B. (2001). *Biographies of Political and Military Figures in Contemporary Iran, Vol. 1*. Goftar Publishing.
- Amirahmadi, H., & Tayeb, A. (1993). Political Economy and Oil. *Political and Economic Ettelaat*(75-76), November-December.
- Ardalan, N. G. (1955). The Cause of Crisis in the Iranian Market and Its Remedy. *Nam-e Ettihad-e Bazargani*(19), July 17.
- Azimi, F. a.-D., Mahdavi, A. H., & Nozari, B. (2008). *The Crisis of Democracy in Iran*. Asim Publishing.
- Barrel, R. M. (2010). *Political Notes on Iran (1881-1965): Vol. 12, Part 2 (1945-1943)*. Center for Islamic Revolution Documents Publishing.
- Barrier, J. (1984). *The Economy of Iran: (1900-1970)*. National Industries Audit Institute and Planning Organization.
- Foran, J., & Tadian, A. (1999). *Fragile Resistance: The History of Social Changes in Iran from the Safavid Era to the Post-Islamic Revolution Years*. Rasa Cultural Services Institute.
- Jami, M. (2008). *The Past is a Lantern for the Future: History of Iran Between Two Coups (1920-1941)*. Ghoghnoos Publishing.
- Katouzian, M. A. (1993). *The Political Economy of Iran: From the Constitutional Revolution to the End of the Pahlavi Dynasty*. Markaz Publishing.
- Katouzian, N. (2002). *Introduction to Law and Legal Systems of Iran*. Sherkat Sahami Entesharat.
- Madani, J. a.-D. (2008). *Contemporary Political History of Iran, Vol. 1*. Islamic Publications.
- Mahmoud Khan Shirazi, H. (1968). *Currency and Its History in Iran* Faculty of Economic Sciences]. Tehran.
- Nazari, M. (2011). *Iranian Parliamentary Figures (From the Constitutional Revolution to the Islamic Revolution)*. Farhang-e Mo'aser.
- Rostami, V. (2014). *Public Finance*. Mizan Publishing.
- Safari, M. A. (1992). *Pen and Politics: From Reza Shah's Abdication to Mossadegh's Fall*. Namak Publishing.
- Soleimani, K., & Aziz Khah, J. (2013). Arthur Millspaugh's Income Tax Law. *Journal of Social and Economic History*, 2(2).

- Tashakori, A. A., & Chahian, A. A. (2013). Liquidity and Monetary Policy in the 15th Parliament. *Third Specialized Session of Parliamentary Conferences*.
- Zoghi, I. (1989). *Iran and the Great Powers During World War II*. Pajang Publishing.